

I

1. AÄRON

Met drie man kwam de Militaire Politie onverwachts aan de deur in Tanah Abang. Ze gunden Aäron even de tijd om wat spulletjes te pakken en namen hem vervolgens mee in de auto. Ro bleef verbijsterd achter.

Onder de Japanse bezetting had hij in de Boekit Doeri gevangenis gezeten; nu werd hij door bewapende Nederlandse militairen naar Struiswijk vervoerd, een rit van ruim tien kilometer. Het was 23 april 1946, meer dan zeven maanden na ‘de bevrijding’.

Voor Ro was het een moment van beklemming en angst, maar na een paar dagen voelde ze vreemd genoeg ook een soort opluchting, want nu leek het dat ‘zijn zaak’ eindelijk behandeld zou gaan worden. Dat de laatste ronde was ingegaan. *“God zal ons bijstaan en de waarheid en pappie’s werk doen zegevieren.”*, schreef ze met vulpen op flinterdun luchtpostpapier aan Bram. Ze verbeedde zich het licht aan het einde van de tunnel. Net als bij Aäron overheerste bij Ro het wensdenken. *“Ik ben volkomen rustig en twijfel geen seconde aan het goede einde”*, voegde ze er nog aan toe.

“En laat je hierdoor maar niet afleiden, boy. Concentratie!” Bram volgde ijverig zijn colleges aan de Universiteit van Amsterdam.

Struiswijk was tijdens de oorlog eerst een krijgsgevangenkamp geweest, en daarna een vrouwenkamp. Het leek op een fort, met een buitenmuur van tien meter hoog, waarop een uitkijkpost was gebouwd. Daarbinnen was een tweede muur, waar de gebouwen tegenaan waren gemetseld. Om de grote binnenplaats lagen de cellen, van twee-en-een-half bij anderhalf meter elk. In het midden van de binnenplaats was een waterput.

Aan de muur van de cel was een uitklapbare brits bevestigd. Die had Aäron uitgekapt en daar lag hij nu. Duizenden Nederlanders waren alweer thuis. Hij keek uit op de muur, die was bespikkeld met wandluizen. Het bewoog. Hier en daar werden de donkere vlekken een beetje dikker, dan weer dunner. Net als spreuwen in de lucht was het een dynamische massa, maar veel langzamer. Hij zag liever spreuwen.

Aäron was gewend zijn brieven op een typemachine te schrijven, maar nu had hij slechts een bot potlood en een blocnote. Zijn brief is nog maar net leesbaar, gedateerd vrijdag 26 april. Ik zie hem schrijven, zittend op de rand van zijn brits. Door het vervaagde handschrift voelt het voor mij als een archeologische vondst.

“Lieve kinderen! Moeder heeft jullie natuurlijk in kennis gesteld van de nieuwste maatregel, welke de autoriteiten nodig hebben geoordeeld tegen de anderen en mij, die door het lot aangewezen waren onder de Jappen te werken. Lieve kinderen, ook deze maatregel brengt geen verandering in de feitelijke toestand. Het brengt ook geen verandering in mijn vaste overtuiging, dat alles tenslotte terecht zal komen en... goed terecht!”

Hij memoreert hoe ze net op tijd waren ontsnapt aan “de moffen en de NSB’ers”; de ellende die ze hebben moeten doorstaan, en dat ze er toch goed doorheen zijn gekomen; dat hij er zeker van is

dat hij de moed niet zal verliezen; dat “het Recht zal zegevieren”; dat hij geestelijk en lichamelijk fit zal blijven.

En omdat hijzelf zo veel geestkracht en uithoudingsvermogen toont, verwacht hij van zijn kinderen hetzelfde:

“...dat jullie hard zullen blijven werken aan jullie toekomst! Bram, denk eraan, ik schreef het je al eerder: jouw toekomst is belangrijker dan de tijdelijke moeilijkheden waarin ik mij bevind. Dus laat niets je bewegen je studie te verslappen. Integendeel!”

Aan het eind van zijn brief toont hij toch eventjes verdriet.

“We gaan nu, tezamen, door de diepste diepten. Doch: zoals Nederland herrezen is, zo zullen wij herrijzen! Wij zullen hard moeten werken, moeten zwoegen misschien! Maar met de overtuiging in het hart altijd het goede te hebben gewild en betracht en gesteund door onze grote onderlinge liefde, zullen wij slagen! In gedachten omhels ik jullie.”

Hij mag één keer in de week een brief schrijven. In elke brief herhaalt hij dat Ro en hij niet zonder elkaar naar Nederland zullen vertrekken. Ro benadrukt ook al maandenlang dat ze bij ‘m zal blijven, wat er ook gebeurt!

Maar nu laveert zij tussen hoop en vrees. In de weken die volgen krijgt ze het steeds zwaarder. ’s Nachts, alleen in bed, ligt ze wakker. Wat kan ze doen? Ze heeft zorgen over de reputatie van Aäron in Nederland. Daar is iedereen bezig vast te stellen wie er ‘goed’ was en wie ‘fout’. De publicatie in de Nederlandse pers over de arrestatie van de vijf journalisten maakt het nog erger.

Journalisten te Batavia gearresteerd

Op last van den procureur-generaal te Batavia zijn vijf personen in preventieve hechtenis gesteld, in afwachting van het verhoor met betrekking tot hun activiteit gedurende de Japansche bezetting.

De gearresteerden zijn: A. Zimmerman, (voor den oorlog hoofd van den Voorlichtingsdienst van het K.N.I.L.), J. G. H. Ritman (voor den oorlog hoofd van den Ned.-Indischen regeeringsvoorlichtingsdienst), Ja van Leeuwen (vroeger redacteur van de Javabode), mr. Chr. de Vries (hoofdredacteur van de Javabode), A. Cohen (vroeger hoofdredacteur binnenland van het A.N.P., na de capitulatie van Nederland naar Indië uitgeweken).

TROUW, 24 APRIL 1946

Nu denkt heel Nederland dat 'A. Cohen van het A.N.P.' heeft gecollaboreerd'. In de krant wordt het "preventieve hechtenis" genoemd. Zo zal de Militaire Krijgsraad het hebben geformuleerd, in het persbericht.

Ro maakt zich ook grote zorgen of Bram op college en Lineke op school worden aangekeken op hun "foute" vader. Ze maant hen om gewoon stug door te werken, niet op- of om te kijken, en recht op hun doel af te gaan. *"Bedenk m'n kerel, dat wij, pappie en ik nog slechts leven voor jullie toekomst!"*

Een week later schrijft ze: *"Bram, ik zweer alle eden dat ik niet nog meer aansporingen tot je zal richten om te blijven studeren, overtuigd als ik ben dát je het doen zult."*

Kennelijk had Bram in zijn antwoordbrieven geklaagd over haar lawine van aansporingen. Toch zal Ro zich in de vele volgende brieven niet aan haar heilige eed houden.

Eén keer in de week mag ze bij Aäron op bezoek komen, en dan slechts tien minuten. Al is het maar zo kort, hij is er ontzettend blij mee, want hij heeft het zwaar. Hij hoort niets over ‘zijn zaak’. Er is geen contact met de NEFIS, de *Netherlands Forces Intelligence Service*, laat staan met een advocaat. Hij is overgeleverd aan de willekeur van de autoriteiten.

“Ik wil niet ontkennen dat mijn verdriet over de gang van zaken soms heel groot en diep kan zijn.” Dit schrijft hij op 22 mei. Drie dagen later wordt hij, samen met 31 gevangenen, waaronder de vier collega-journalisten, naar Eiland Onrust getransporteerd, tien kilometer voor de kust van Batavia. In die maand op Struiswijk heeft hij drie keer tien minuten zijn vrouw mogen zien.

Bij het schrijven van dit boek was ik nu en dan verbaasd: dat het zo lang na de oorlog nog steeds niet was afgelopen! Het einde van de oorlog, op 15 augustus 1945, leek een soort punt, een afsluiting. Maar dat was schijn. Alsof mijn grootouders wakker werden uit een boze droom, maar vervolgens opnieuw terecht kwamen in een boze droom. In enge films lijkt aan het eind het monster verslagen. Het publiek haalt opgelucht adem - “hèhè, het is voorbij”. Maar dan slaat plotseling het monster, of de *bad guy*, weer toe. Met een angstaanjagend geluidseffect.

2.

Tot mei 1940 was hij hoofdredacteur van het ANP geweest. Hoe kwam deze vooraanstaande journalist terecht op dat miezerige eiland? Wat had hij gedaan, of misschien juist nagelaten, om na ‘de bevrijding’, d.w.z. de capitulatie van Japan, zo gestraft te worden?

In de familie werd het oorlogsverhaal van onze grootvader in alle toonaarden verzwegen. Mijn zus had als kind in het huis van oma wel eens iets opgevangen over onze opa die langer in Indië was gebleven “vanwege werk”.

In het fotoalbum van mijn vader had ik ooit zwart-wit fotootjes gezien van Aärons aankomst op Schiphol, op 5 juni 1947. “Daar komt ie!” had hij met witte inkt op de zwarte pagina geschreven. “Na meer dan zeven jaar in Holland terug!”.

Schiphol bestond destijds uit een paar gebouwtjes. Er waren rieten stoelen om in te wachten. Het ontvangstcomité van vrienden en familie, “de wachtende schare”, stond op het platform om hem te verwelkomen. Hij was net uit de DC4 geklommen en hield de revers van zijn jas met zijn rechterhand dicht tegen zijn borst, overvallen door de frisse Hollandse wind na zeven jaar in de tropen. Op de foto toont hij een flauwe glimlach, maar lijkt ook overrompeld door de camera, of door zijn zoon die de camera vasthoudt. Nederland was al meer dan twee jaar bevrijd.

Ooit was er een archiefmap geweest met Aärons volledige dossier. Maar die was weggegooid, of zoekgeraakt. Getuigen zijn dood. Ik zoek zijn verhaal in de archieven, en in het karige dat wél werd verteld.

Wat de journalist Aäron Cohen was overkomen, deelde hij slechts met vier collega’s. Er was geen officiële aanklacht, laat staan een veroordeling. Hij had geen rechtshulp, geen poot om op te staan. Zijn gevangenschap, op verdenking van collaboratie met de Japanse bezetter, werd in de familie verzwegen. Maar de schitterende vlucht voor de Duitsers was daarentegen vaak verteld.